

بررسی میزان رضایت‌مندی دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد از دروس و شیوه تدریس استادان

فائزه حسینی خواه

دانشجوی کارشناسی‌ارشد آموزش زبان فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد،

ایران

faeze.hosseinihah@gmail.com

شیمای ابراهیمی

دانشیار آموزش زبان فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده)

مسئول

shimaabrahimi@um.ac.ir

چکیده

زبان و ادبیات فارسی در انتقال تجربیات، دانش و فرهنگ به نسل‌های آینده نقش مهمی ایفا می‌کند و در دانشگاه‌های ایران سال‌هاست رشته‌ای با عنوان زبان و ادبیات فارسی ایجاد شده است. به نظر می‌رسد دانشجویان این رشته، به تدریج به دلایل متعددی دچار کاهش نگرش و انگیزش مثبت نسبت به رشته تحصیلی خود می‌شوند و ممکن است نسبت به برخی دروس و تکالیف درسی احساس عدم رضایت‌مندی و در طولانی‌مدت فرسودگی تحصیلی را تجربه کنند. از آنجایی که یکی از این دلایل می‌تواند محتوای دروس و نحوه تدریس استادان آن باشد، هدف از پژوهش کیفی و کاربردی حاضر، بررسی میزان رضایت‌مندی از دروس و شیوه تدریس استادان در دانشجویان مقاطع کارشناسی (۱۶۰ نفر)، کارشناسی‌ارشد (۹۸ نفر) و دکتری (۸۱ نفر) رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. به منظور سنجش رضایت‌مندی از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد و دانشجویان به شیوه نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شده و سؤالات به صورت حضوری در اختیار آنان قرار گرفت. سپس پاسخ‌های دانشجویان دسته‌بندی شده و به همراه درصد فراوانی و مثال تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان داد دانشجویان رضایت نسبی از شیوه تدریس استادان دارند اما این رضایت چندان زیاد نیست و خواستار تغییر در برخی محتوای درسی و نحوه تدریس آنان هستند. بنابراین، توجه به استفاده از شیوه‌های نوین تدریس و سایر راهکارهایی که به کاربردی کردن رشته زبان و ادبیات فارسی کمک کند و از ابتلای آنان به فرسودگی تحصیلی جلوگیری کند، ضروری می‌نماید.

واژگان کلیدی: فرسودگی تحصیلی، رضایت‌مندی، روش تدریس، دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فردوسی مشهد.

مقدمه

زبان و ادبیات فارسی بیان‌گر هنرنمایی و خلاقیت مردم ایران است، به همین دلیل باید از طریق روش‌های جدید علمی به نقل و تحلیل آثار بارز ادبی پردازد (سرفصل وزارت علوم، ۱۳۹۱). در این راستا در ایران رشته‌ای تحت عنوان زبان و ادبیات فارسی در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری وجود دارد که هدف آن مطالعه ابعاد گوناگون زبان و متون ادبی فارسی می‌باشد (سرفصل وزارت علوم، ۱۳۹۵). باید افزود زبان و ادبیات فارسی زمانی که به طور اصولی آموزش داده شود، سبب آشنایی دانش‌آموزان و دانشجویان، با فرهنگ و هویت تاریخی آن‌ها می‌شود (سرفصل وزارت علوم، ۱۴۰۱). به صورت کلی هدف اصلی در مقطع کارشناسی، بالابردن مهارت دانشجویان برای توانمندی در یافتن شغل مناسب و در مقطع کارشناسی‌ارشد، یادگیری نحوه پژوهش کردن و در دوره دکتری تربیت شدن برای مرجعیت علمی می‌باشد (پیش‌قدم و همکاران، ۱۳۹۸).

باتوجه به اهمیت رشته زبان و ادبیات فارسی در سه مقطع تحصیلی و گرایش‌های آن، باید افزود با این که سالیانه دانشجویان زیادی این رشته را به عنوان رشته تحصیلی خود انتخاب می‌کنند و در ابتدا به دلیل انتخاب آگاهانه این رشته، علاقه به آن، مشتاق بودن برای کار کردن در رشته تحصیلی موردنظر و موارد دیگر، نگرشی مثبت^۱ نسبت به این رشته دارند و از انگیزش^۲ بالایی برخوردارند؛ اما پژوهش‌ها نشان داده‌اند که به دلیل نگرانی نسبت به آینده شغلی^۳، نامناسب بودن حقوق، دیدگاه نه چندان مطلوب جامعه نسبت به این رشته، متناسب نبودن سرفصل درس‌ها با نیازهای جامعه و کمبود استادان متخصص و استفاده ایشان از روش‌های تدریس سنتی، به تدریج نگرش مثبت خود را نسبت به این رشته از دست می‌دهند و انگیزش آن‌ها برای ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر کاهش می‌یابد و در طولانی‌مدت منجر به بی‌انگیزگی^۴ می‌شود (ابراهیمی و جهانی، ۱۴۰۲).

یکی از عوامل مهمی که می‌تواند در کاهش انگیزش و در نتیجه در کاهش علاقه به رشته تحصیلی مؤثر باشد، شیوه تدریس نامطلوب استادان است. در همین راستا، رضایی (۱۴۰۱) معتقد است در بیشتر مواقع ادبیات فارسی به گونه‌ای تدریس می‌شود که باعث دلزدگی محصلان می‌گردد و منجر به بی‌رغبتی آنان نسبت به این درس می‌شود. حسینی و منصوری‌رضی (۱۳۹۳) نیز در جهت لزوم به‌روز بودن روش‌های تدریس زبان و ادبیات فارسی معتقدند استادان باید از روش تدریسی استفاده کنند که بتوانند آن درس را با فناوری نوین مرتبط کنند و از فیلم، اسلاید و موارد دیگر در تدریس خود استفاده کنند. همچنین آنان می‌افزایند که استادان باید سطح علمی خود را ارتقا دهند و از تازه‌ترین اطلاعات استفاده کنند و با روش‌های نوین تدریس آشنا باشند. صادقی و همکاران (۱۳۹۱) نیز معتقدند روش‌های آموزشی در ایجاد علاقه و انگیزش و یا کاهش آن با یادگیری و پیشرفت دانشجویان مرتبط می‌باشد. باید توجه داشت تدریس نامناسب استادان در طولانی‌مدت ممکن است دانشجویان را دچار فرسودگی تحصیلی کرده و آنان حتی به انصراف از تحصیل روی بیاورند.

فرسودگی تحصیلی دارای سه بُعد می‌باشد که شاولفی و همکاران (Schaufeli et al., 2002) سه بُعد اصلی خستگی، بی‌علاقگی نسبت به دروس و احساس عدم شایستگی را برای آن در نظر می‌گیرند. بنابراین دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی نیز ممکن است در معرض فرسودگی تحصیلی قرار بگیرند. فرویدنبرگر (Freudenberger, 1974) فرسودگی تحصیلی را به عنوان شکست، فرسودگی یا احساس خستگی به دلیل صرف بیش‌از حد انرژی، قدرت یا منابع تعریف کرده است. حسینی

¹ Positive attitude

² Motivation

³ Career future

⁴ Demotivation

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

لرگانی (۱۳۹۶) راهکارهایی را برای جلوگیری از ابتلا به فرسودگی تحصیلی در دانشجویان ارائه داده است و بیان می‌کند متغیرهای ناکارآمدی آموزش، اقتصادمحور شدن آموزش، تقلب علمی، ضعف علمی و رفتاری استادان و موارد دیگر در ایجاد فرسودگی تحصیلی بسیار اثرگذارند. همچنین او پیشنهادهایی را مانند پذیرفتن دانشجویان در گرایش‌ها و مقاطع مختلف باتوجه به نیاز بازار کار، برگزارکردن کارگاه‌های روش و فنون تدریس برای استادها، به‌روز کردن سرفصل دروس و متناسب‌سازی با بازار کار و حمایت از دانشجویان برای ارتقای انگیزش ایشان مطرح کرده است. از این‌رو، توجه به فرسودگی تحصیلی در دوران دانشجویی ضروری است؛ زیرا می‌تواند پیامدهای منفی طولانی‌مدت بر بهزیستی روان‌شناختی^۱ دانشجویان، رضایت تحصیلی^۲ و حتی پیشرفت و انتخاب مسیر شغلی آن‌ها داشته باشد (رستمی و همکاران، ۲۰۱۴).

باتوجه به مطالبی که ذکر شد و اهمیت روش تدریس در این رشته و تأثیر آن بر میزان فرسودگی تحصیلی دانشجویان، به‌نظر می‌رسد روش‌های تدریس استادان در این رشته و گرایش‌های آن از مواردی است که بر انگیزش و نگرش دانشجویان تأثیر می‌گذارد و از حیث سنجش روزآمدی نیاز به بررسی دارد که در پژوهش حاضر بدان پرداخته می‌شود. از این حیث نگارندگان به مقایسه میزان رضایت دانشجویان مقاطع تحصیلی گوناگون کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری از محتوای دروس و شیوه تدریس استادان زبان و ادبیات فارسی در گرایش‌های آن پرداخته‌اند. همچنین در ضمن پژوهش پیشنهادهایی در جهت افزایش رضایت‌مندی از شیوه تدریس استادان و محتوا ارائه خواهد شد تا از طریق آن‌ها تا حد امکان بتوان از کاهش رضایت‌مندی در دانشجویان و مبتلا شدن به فرسودگی تحصیلی جلوگیری کرده و توجه استادان این رشته و گرایش‌های مختلف آن نسبت به رضایت/عدم رضایت از شیوه تدریس خود جلب شود تا در به‌روزکردن شیوه تدریس خود و ایجاد انگیزش تحصیلی در دانشجویان بکوشند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کیفی و به لحاظ هدف کاربردی است. جامعه آماری در این پژوهش، همه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان رشته زبان و ادبیات فارسی در سه مقطع کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری و گرایش‌های مختلف آن در دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. حجم نمونه ۳۳۹ نفر (۲۶۵ نفر زن و ۷۴ نفر مرد در بازه سنی ۱۸-۶۲ سال و با میانگین سنی ۲۹.۴۳ سال) بودند که به شیوه نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند و به سؤالات کیفی مربوط به شیوه تدریس استادان پاسخ دادند. لازم به ذکر است از این تعداد ۱۶۰ نفر در مقطع کارشناسی (۱۴۷ نفر زن و ۱۳ نفر مرد)، ۹۸ نفر در مقطع کارشناسی ارشد (۶۹ نفر زن و ۲۹ نفر مرد) شامل گرایش‌های ادبیات محض (۴۳ نفر)، آموزش زبان فارسی (۳۱ نفر) و ادبیات تطبیقی (۲۴ نفر)، ۸۱ نفر در مقطع دکتری (۴۹ نفر زن و ۳۲ نفر مرد) شامل گرایش‌های ادبیات محض (۴۲ نفر)، ادبیات حماسی (۱۹ نفر)، ادبیات عرفانی (۱۲ نفر) و آموزش زبان فارسی (۸ نفر) در مصاحبه شرکت کرده‌اند. به‌منظور بررسی رضایت دانشجویان در این سه مقطع از شیوه تدریس استادان، از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته (شامل ۵ پرسش کیفی) استفاده شده است. پرسش‌های مذکور با مشورت ۳ استاد زبان و ادبیات فارسی و ۲ استاد آموزش زبان فارسی طراحی شده است و از نظر آنان پرسش‌ها مورد تأیید بوده است. جمع‌آوری داده‌ها تا زمان اشباع و به‌دست‌نیامدن پاسخ‌های جدید ادامه یافت. در ادامه، پاسخ‌ها دسته‌بندی شده و به همراه درصد فراوانی و مثال در جداول مربوطه ذکر شده‌اند.

¹ Psychological well-being

² Academic satisfaction

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

یافته‌ها

در این بخش، ابتدا سؤالات مطرح می‌شوند و سپس دسته‌بندی مربوط به هر سؤال به همراه بسامد و نمونه آن ذکر می‌شود.
سؤال ۱: کم‌ترین نمره شما مربوط به کدام درس / دروس بوده است؟ چرا؟
در پاسخ به این سؤال، دانشجویان بیشترین دروسی را که در آن کم‌ترین نمره را داشته‌اند، ذکر کردند که به تفکیک مقطع تحصیلی در جداول (۱)، (۲) و (۳) گزارش می‌شوند.

جدول (۱): کم‌ترین نمره دانشجویان مقطع کارشناسی

نام درس	درصد	علت کم شدن نمره	نمونه
شاهنامه	۳۰.۳٪	تلاش نکردن دانشجو، حجم زیاد مطالب درسی	«کم کاری از خودم بود ولی حجم شاهنامه نیز زیاد بود». «نخوانده بودم». «مطالعه نداشتم». «حجم زیاد و زمان کم»
عربی	۲۵٪	عدم علاقه، تلاش نکردن، تدریس نامناسب استاد	«تبدیل کردن امتحان به سؤال‌های ۱۰ صدمی! و سؤال‌های ریز و سخت». «طرح سؤالات بد بود و استاد حدود یک خط و نیم سؤال نقطه‌چین داده بودند که دارای ۸ نقطه‌چین بود و بسیار نامفهوم بود». «سخت‌گیری بیش از حد استاد و امتحانات ناعادلانه».
بلاغت	۱۷.۷٪	سخت‌گیری استاد، تلاش نکردن فرد	«خوب درس ندادن استاد و عدم علاقه خودم به آن درس و تلاش نکردن برای یادگیری». «تنبلی خودم و سخت‌گیری زیاد استاد». «علاقه نداشتم و امتحان سخت بود». «چون از پایه مشکل دارم و ضعیفم». «هیچ‌گونه اطلاعاتی نداشتم».
تاریخ بیهقی	۱۶.۴٪	سخت بودن درس	«سخت‌گیری استاد مربوطه در طول ترم و استاندارد نبودن شیوه نمره‌دهی و کوتاهی در مطالعه منابع امتحانی از طرف بنده». «تلاش زیادی نکردم». «سخت‌گیری زیاد استاد».
خاقانی	۱۰.۶٪	سخت‌گیری استاد	«سنگین بودن درس برای کسانی که تازه وارد این رشته شده‌اند». «از متون کهن است و لغات و جملات دشواری دارد و برای ترم یک خیلی برایم مشکل بود». «تدریس نامناسب و به‌خاطر حجم زیاد». «حجم زیاد و عدم وجود زمان برای اتمام کتاب». «عدم علاقه به نحوه تدریس و شرح متون»
		سخت‌گیری استاد	«استاد سخت‌گیر بودند». «سخت‌گیری شدید و نابه‌جای استاد مربوطه».
		سختی درس	«سختی مفهوم ابیات و سبک شعری خاقانی که پیچیدگی خودش را داشت». «دشواری و حجم بالای مطالب».

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

جدول (۲): کم‌ترین نمره دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد

نام درس	درصد	گرایش	علت کم شدن نمره	نمونه
بلاغت و زیبایی‌شناسی	۵۸.۹٪	ادبیات محض، ادبیات تطبیقی و آموزش زبان فارسی	حجم بسیار بالا	«حجم بسیار بالایی را باید برای امتحان می‌خواندیم. حدوداً ۸۴۵ صفحه و نتوانستم به خوبی همه منابع این درس را به دلیل حجم بالا و سخت بودن مطالب مطالعه کنم.» «گسترده‌گی مباحث و شیوه پرسش متفاوت از گذشته.»
تدریس نامناسب				«نحوه تدریس به گونه‌ای نبود که یادگیری درس را برایم جذاب و آسان نماید.»
سخت‌گیری زیاد استاد				«استاد کتاب‌هایی برای تحقیق و امتحان معرفی می‌کنند که خودشان هم باور دارند برای دانشجوی قابل‌هضم و درک نیست. تمام مثال‌های کتاب به عربی، نویسندگان عرب، نثر بسیار فنی و دور از فهم و بدون این‌که کلامی برایش توضیح داده باشند. با همه احترامی که برای شخصیت علمی ایشان قائم ولی الحق الانصاف طرفی از کلاس ایشان برنستیم.» «سخت بودن مطلب و سخت‌گیر بودن استاد.»
تاریخ جویبی	۲۳.۵٪	ادبیات محض	حجم زیاد و سختی درس	«متن سنگین و دشوار بود.»
کشف‌المحجوب	۱۷.۶٪	ادبیات محض	حجم زیاد و سختی درس	«حجم زیاد متن و دشواری نسی آن.» «حجم بسیار منابع.»

جدول (۳): کم‌ترین نمره دانشجویان مقطع دکتری

نام درس	درصد	گرایش	علت کم شدن نمره	نمونه
اسطوره‌شناسی	۵۰٪	ادبیات حماسی	حجم زیاد و سختی منابع	«منابع متعدّد و سخت امتحانی.»
سخت‌گیری استاد				«استاد محترم جواب را با جمله‌بندی خودش می‌خواست و انتقال معنا برایش مهم نبود.»
متون حماسی ۱ و ۲	۵۰٪	ادبیات حماسی	سخت‌گیری استاد	«قطع شدن اینترنت در زمان امتحان مجازی و ثبت همان نمره توسط استاد بدون در نظر گرفتن شرایط.» «نگرش شخصی استاد و نوع نمره دادن.»

باتوجه به جدول‌های (۱)، (۲) و (۳) از میان دلایلی که دانشجویان بیان کرده‌اند، تلاش نکردن فردی و سختی درس بیشترین علت ذکر شده و سپس حجم زیاد، تدریس نامناسب استاد و سخت‌گیری استاد درس از دلایل کسب نمره پایین توسط آنان بوده

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

است. دانشجویان مقطع کارشناسی‌ارشد نیز حجم زیاد و سختی دروس را از علل کم شدن نمره خود می‌دانند. همچنین دانشجویان مقطع دکتری (ادبیات حماسی) سخت‌گیری استاد درس را به‌عنوان علت کم شدن نمره خود ذکر کرده‌اند.

سؤال ۲: بیشترین نمره شما مربوط به کدام درس/دروس بوده است؟ چرا؟

در پاسخ به این سؤال، دانشجویان دروسی را نام برده‌اند که در آن‌ها بیشترین نمره را کسب نموده‌اند که به همراه علت و نمونه در جداول (۴) و (۵) بیان می‌شوند.

جدول (۴): بیشترین نمره دانشجویان مقطع کارشناسی

نمونه	علت زیاد شدن نمره	درصد	نام درس
«من کلاً دستور دوست دارم و استادش هم خوب تدریس می‌کرد». «علاقه به این درس».	علاقه داشتن	٪۲۹.۴	دستور زبان
«داشتن آگاهی از دوران دبیرستان». «تسلط کامل بر منابع و اصول».	پایه قوی		
«علاقه به درس و شیوه تدریس استاد». «سیر تاریخی ادبیات را دوست دارم». «تدریس عالی استاد». «نمره کامل گرفتم، خوانده بودم و علاقه داشتم».	علاقه داشتن، تدریس عالی، تلاش کردن	٪۱۹.۴	تاریخ ادبیات
«آشنایی با زبان انگلیسی و توانایی استاد در آموزش». «علاقه به مطالب درس و شیوه و بیان عالی استاد».	داشتن پایه قوی، تدریس خوب، علاقه داشتن	٪۱۸.۴	زبان انگلیسی
«چون واقعاً عمیقاً و با علاقه پیگیر بودم». «درسی بود که دوستش داشتم».	علاقه	٪۱۶.۸	مثنوی
«چون خیلی دوست داشتم و استادش هم عالی تدریس می‌کرد». «شیوه تدریس بسیار جذاب و لذت‌بخش که یکی از بهترین کلاس‌ها و درس‌های بنده در طول سال تحصیلی بود». «درس خوندم و تلاش کردم».	شیوه تدریس مناسب		
«تلاش خودم بوده». «خودم زحمت کشیدم، نتیجه‌شم دیدم».	تلاش کردن		
«شخصاً علاقه داشتم و مطالعات خارج از کلاس درباره‌شان داشتم». «استاد خیلی خوبی داشتم و خودم هم علاقه‌مند بودم». «قوت پایه خودم تدریس و اخلاق زیبای استاد».	علاقه داشتن و پایه قوی، تدریس خوب استاد	٪۱۶	عربی

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

جدول (۵): بیشترین نمره دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد

نام درس	گرایش	درصد	علت زیاد شدن نمره	نمونه
تحقیق در نثر ادبیات معاصر	ادبیات محض	۴۷.۶٪	آسان بودن مطالب درسی، حجم کم و منابع مشخص، تدریس مناسب	«سادگی درس و حجم کم» «به‌خاطر منابع مشخص و متعادل و تدریس خوب» «چون استاد مربوطه عالی تدریس کردند و بر علاقه من به درس تأثیر گذاشتند» «به درس علاقه‌مند بودم»
روان‌شناسی آموزش زبان	آموزش فارسی زبان	۳۳.۴٪	جدید بودن مطالب، جذابیت، علاقه شخصی و تدریس خوب استاد	«غیرتکراری نبودن مطالب، جالب و جذاب بودن آن‌ها و مطالعه کردن آن‌ها از سر علاقه و همچنین تدریس درست استاد این درس در ایجاد انگیزش برای درس خواندن بسیار تأثیرگذار بود» «علاقه به درس و خوش‌رویی استاد و توضیح جامع درباره مباحث درس» «علاقه به درس و تدریس خوب استاد»
بررسی تطبیقی شخصیت‌ها و مضامین ادبی جهان	ادبیات تطبیقی	۱۹٪	امتحان مناسب، تلاش فردی	«شیوه طراحی پرسش و آزمون و تمرکز بسیار برای فراگیری مباحث چه در طول ترم و چه برای آزمون نهایی»

باتوجه به اطلاعات ارائه شده در جداول (۴) و (۵)، بیشترین علتی را که دانشجویان در این مورد ذکر کرده‌اند علاقه به درس مربوطه و سپس تدریس عالی استاد بوده است. همچنین آنان پایه قوی خود را در درس و مسلط بودن بر آن را در رتبه بعدی قرار می‌دهند. تلاش کردن فردی نیز علت دیگری می‌باشد که منجر به کسب نمره بالا در آن دروس شده است. در مقطع ارشد نیز، علاقه شخصی افراد و نحوه تدریس استاد بیشترین علتی است که باعث بیشترین نمره دانشجویان در آن دروس شده است.

سؤال ۳: آیا از استادان رشته زبان و ادبیات فارسی و شیوه تدریس آنان در مقطع فعلی که در حال تحصیل هستید/ فارغ‌التحصیل شده‌اید، رضایت دارید؟ دلایل خود را نسبت به رضایت و یا عدم رضایت‌مندی خود ذکر کنید.

پاسخ‌های دانشجویان به این سؤال در جدول (۶) مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول (۶): رضایت/عدم رضایت از استادان

رضایت/عدم رضایت از شیوه تدریس استادان	درصد	علت رضایت‌مندی / عدم رضایت‌مندی	نمونه
بله	۵۲.۶٪	توانایی بالای استادان و اخلاق و رفتار مناسب	«علاوه بر تسلط بر موضوع و رشته تخصصی، دارای اخلاق مناسب، عطف و مهربانی و لطف نسبت به دانشجویان هستند که این ویژگی آن‌ها قابل تحسین است» «توانایی استادان در این رشته بسیار بالا است»
		شیوه تدریس مناسب	«استادانی که واقعاً از سرذوق و علاقه زیاد تدریس می‌کردند» «تدریس خوب آن‌ها باعث یادگیری زود ما می‌شد»

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

تأخوردی	۳۰.۲٪	روش تدریس نامناسب	«از برخی رضایت دارم و از برخی خیر! به نحوه تدریس استاد بستگی دارد، به شخصه آن اساتیدی نظر من را جلب می‌کنند که دروس خود را کارگاه‌محور و باتوجه به نظرات دانشجویان جلو می‌برند، اما برخی به این موارد توجهی ندارند و صرفاً مبانی نظری دروس را ارائه می‌دهند که هم کلاس کسالت‌آور می‌شود و هم در آینده در ذهن دانشجویان از این اطلاعات چیزی باقی نمی‌ماند!» «در مجموع شیوه خوانش متون ادبی و تدریس کاملاً سنتی، بسته و تکراری است!»
		رفتار نامناسب با دانشجویان	«بعضی اساتید به اما برخی از آنان رفتار مناسبی با دانشجویان ندارند.» «از رفتارهای برخی استادان راضی نبودم.»
خیر	۱۷.۲٪	روش تدریس قدیمی	«بیشتر استادان روش سنتی دارند و دانششان به‌روز نیست.» «استادان تلاش نمی‌کنند با روش‌های جدید تدریس آشنا شوند. همچنان به روش‌های سنتی پای‌بند هستند. البته استثنائاتی هم در این میان هست، اما خیلی کم.»

همان‌گونه که در جدول (۶) مشاهده می‌شود، نیمی از دانشجویان (۵۲.۶٪) از استادان رشته زبان و ادبیات فارسی رضایت دارند. بعضی از دانشجویان رضایت متوسطی از استادان این رشته دارند (۳۰.۲٪) و تعدادی دیگر نیز (۱۷.۲٪)، از استادان این رشته ناراضی هستند.

سؤال ۴: در مقطعی که درحال تحصیل هستید/ بودید، به کدام دروس خود علاقه‌مند هستید/ بودید؟ چرا؟

جدول (۷): علاقه‌مندی به دروس مقطع کارشناسی

نام درس	درصد	علت علاقه	نمونه
شاهنامه	۱۹.۵٪	محتوای جالب‌توجه	«به دلیل نکات جالب و محتوای جذاب». «به شاهنامه برای محتوای آن».
همه/بیشتر دروس	۱۵.۴٪	علاقه شخصی به حماسه و داستان‌های آن	«به‌خاطر داستان‌ها و مطالب جذاب». «علاقه به حماسه و داستان‌های حماسی». «به همه علاقه‌مند بودم».
حافظ	۱۲.۹٪	جذابیت محتوا و علاقه شخصی	«به‌دلیل محتوای جذاب و علاقه‌ام». «علاقه‌مندی به سبک عراقی».
تاریخ ادبیات	۱۱.۲٪	تدریس خوب استاد	«به‌خاطر تسلط استاد و ذوق ایشان». «استاد عالی این درس».
دستور زبان	۱۱٪	علاقه شخصی و تدریس مناسب استاد	«به‌خاطر شیوه تدریس مناسب استاد و کلاس پویای آن علاقه داشتم». «به‌علت استاد خوبی که داشتم».
			«به مباحث مربوط به زبان علاقه دارم». «به‌خاطر استادان توانمند این رشته و علاقه شخصی بنده».

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

«درس مثنوی معنوی چون استاد بسیار بالترژی و با انگیزه تدریس می‌کردند و درس‌های زندگی از مثنوی استخراج می‌کردند و به ما می‌دادند نه صرفاً روخوانی و معنی ابیات».	تدریس خوب استاد	۱۰٪	مثنوی
«به‌دلیل استادان خوب این دروس و ایجاد علاقه برای دانشجویان»			
«چون مطالب این دروس برایم جذاب بود».	جذاب بودن محتوا		
«به‌دلیل محتوای جذاب»			
«به‌دلیل استادان خوبی که داشتند و درس شیرینی بود».	تدریس استاد و جذابیت شعر	۸٪	سعدی
«به‌دلیل زیبایی شعرشان و تناسب با روحیه‌ام».			
«از شاعران مورد علاقه‌ام هستند».	علاقه		
«علاقه‌مندی به سبک عراقی».			
«آموختن این‌که چگونه می‌توان تحلیل درستی از متون داشت و مشکلات متن را به خوبی دریافت و سره را از ناسره جدا کرد».	علاقه به تحلیل	۷٪	نقد ادبی
«به تحلیل و شکافتن هر چیزی علاقه‌مند هستم».			
«به‌دلیل استادان خوب این دروس و ایجاد علاقه برای دانشجویان».	تدریس خوب استاد	۵٪	دروس عرفانی
«استاد خوبی که داشت و درس شیرینی بود».			
«به‌صورت کلی علاقه‌مند به عرفان و تصوف هستم».	علاقه شخصی		
«به‌دلیل علاقه شخصی».			
«لذت و احساس ارتباط بیشتر با آنان».	شیرینی درس		

جدول (۸): علاقه‌مندی به دروس مقطع کارشناسی ارشد

نام درس	گرایش	درصد	علت علاقه	نمونه
روان‌شناسی آموزش زبان	آموزش زبان فارسی	۴۰.۷٪	درک خوب استادان	«درک بالای استاد این درس و همدلی و همراهی ایشان با دانشجو بی‌تأثیر نبود».
			کاربردی بودن	«مفید بودن و ارتباط آن با شغل خود».
			جذابیت محتوا	«چون به نظرم از همه درس‌ها کاربردی‌تر است».
			جذابیت محتوا	«مطالبش جالبه».
اصول و روش‌های تدریس	آموزش زبان فارسی	۲۹.۷٪	جذابیت محتوا	«جذابیتی که ذکر شد».
			کاربردی بودن	«خیلی درس شیرینی بود، محتوای جذاب داشت».
تهیه و تدوین متون آموزشی	آموزش زبان فارسی	۱۴.۸٪	کاربردی بودن	«درس کاربردی و شیرین و تازه‌ای بود».
			کاربردی بودن	«موضوعات برای من کاربردی و جذاب است».
تاریخ جهان‌گشای جوینی	ادبیات محض	۱۴.۸٪	کاربردی بودن	«کاربردی و مشخص».

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

جدول (۹): علاقه‌مندی به دروس مقطع دکتری

نام درس	گرایش	درصد	علت علاقه	نمونه
اسطوره‌شناسی	ادبیات حماسی	۷۲.۷٪	علاقه شخصی	«از همان ابتدا علاقه‌مند به حوزه اسطوره بودم.» «علاقه به اساطیر.»
آموزش هیجان‌حسی	آموزش زبان فارسی	۲۷.۳٪	کاربردی بودن	«تلفیقی از علوم فراوان.» «کاربردی بودن در آموزش.»

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، بیشترین علتی را که دانشجویان برای علاقه‌مندی به دروس نام‌برده شده ذکر کرده‌اند، علاقه شخصی ایشان به این دروس بوده است. سپس از تدریس خوب و مناسب استاد و محتوای شیرین و جذاب این دروس سخن به میان آورده‌اند. دانشجویان مقطع ارشد نیز کاربردی بودن درس و جذابیت محتوا را به‌عنوان علت علاقه به دروس مذکور ذکر کردند. دانشجویان دکتری نیز علاقه، کاربردی بودن و ترکیبی از چند علم بودن را برای دروس مورد علاقه خود ذکر کرده‌اند.

سؤال ۵: در مقطعی که در حال تحصیل هستید/ بودید، به کدام دروس خود علاقه‌مند نیستید/ نبودید؟ چرا؟

جدول (۱۰): عدم علاقه‌مندی به دروس مقطع کارشناسی

نام درس	درصد	علت عدم علاقه	نمونه
عربی	۶۳٪	عدم رضایت از شیوه تدریس	«زیرا همیشه عربی را کم‌تر از دروس ادبیات دوست داشتم و از تدریس استاد هیچ رضایتی نداشتم.» «به‌خاطر تدریس غیرجذاب، کلاس هیچ بازدهی علمی برایم نداشت.»
تاریخ ادبیات	۲۲٪	حجم کسترده مطالب درس	«چون سخت است و اصلاً چرا باید ما عربی بخوانیم؟» «چون اصلاً به درد رشته ما نمی‌خورد.»
فراار بودن مطالب		فراار بودن مطالب	«زیرا حجم زیاد است و درس مفیدی نیست.» «به‌علت ارائه حجم زیادی از اسامی و اطلاعات در یک ترم و غیرکاربردی بودن برخی اطلاعات.» «به‌خاطر حجم گسترده و امتحان سخت.»
بلاغت	۱۵٪	عدم رضایت از تدریس	«تدریس نه‌چندان جذاب اساتید و کسل‌کننده بودن کلاس‌ها.» «برای شیوه تدریس استاد.»
سخت بودن درس و سخت‌گیری استاد		سخت بودن درس و سخت‌گیری استاد	«این درس‌ها سخت بودند و سخت‌گیری استادان هم آن‌ها را سخت‌تر می‌کرد.» «اولاً به‌خاطر سخت بودن. دوماً استادها سخت‌گیر.»

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

جدول (۱۱): عدم علاقه‌مندی به دروس مقطع کارشناسی‌ارشد

نام درس	گرایش	درصد	علت عدم علاقه	نمونه
نقد و نظریه ادبی	آموزش زبان فارسی و ادبیات محض	۷۳.۴٪	شیوه تدریس نامناسب	«به‌خاطر تدریس استاد». «کلاس هیچ بازدهی علمی برایم نداشت».
		عدم علاقه		«چون برایم جذابیت خاصی نداشت».
تطور متون شعر و نثر	آموزش زبان فارسی و ادبیات تطبیقی	۱۳.۳٪	تکراری بودن درس	«این درس تکراری است و در مقطع کارشناسی این درس را گذرانده‌ام».
تاریخ جهان‌گشای جوینی	ادبیات محض	۱۳.۳٪	تدریس نامناسب استاد و محتوای غیرجذاب	استاد این درس و شیوه تدریس در بی‌علاقگی من مؤثر بود». «به‌خاطر استاد این درس و خشکی مطالب».

همان‌گونه که در جدول (۱۱) مشاهده می‌شود، بیشترین علتی که دانشجویان برای پاسخ به این سؤال ذکر کرده‌اند، شیوه تدریس استاد بوده است که باعث شده به آن درس بی‌علاقه گردند. همچنین حجم زیاد مطالب درسی، سخت‌گیری استاد و فرار بودن علت مهم دیگری می‌باشد که آنان اشاره کرده‌اند. در مقطع ارشد نیز دانشجویان شیوه تدریس استاد را بیشترین علت ذکر کرده‌اند و سپس به تکراری بودن درس، محتوای غیرجذاب و عدم علاقه‌شان به آن درس اشاره کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به دلیل اهمیتی که میزان رضایت‌مندی دانشجویان از محتوای درسی و شیوه تدریس استادان در انگیزه‌مندی و علاقه آنان به ادامه تحصیل دارد، این متغیرها در دانشجویان مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکتری دانشگاه فردوسی مشهد مدنظر قرار گرفت. بدین منظور، نگارندگان به شیوه نمونه‌گیری در دسترس دانشجویان را انتخاب کرده و ۵ پرسش کیفی را به صورت مصاحبه نیمه‌ساختاریافته از آنان پرسیدند.

باتوجه به جدول‌های (۱)، (۲) و (۳) دانشجویان مقطع کارشناسی دروسی را که در آن کم‌ترین نمره را داشته‌اند، ذکر کرده‌اند که از آن میان می‌توان به ترتیب به درس‌های «شاهنامه»، «عربی»، «بلاغت»، «تاریخ بیهقی» و «خاقانی» اشاره کرد. بیشترین علتی که توسط آنان اشاره شده است، عدم تلاش خود فرد و سخت بودن درس بوده است. همچنین حجم بسیار زیاد دروس، تدریس نامناسب و سخت‌گیری نابه‌جای استاد را در رتبه‌های بعدی آن قرار می‌دهند. بنابراین گفته‌های دانشجویان بیان می‌کند باید برای این دروس بیشتر فکر بشود، زیرا بعد از تلاش نکردن دانشجو که عاملی فردی است و به خود او بازمی‌گردد، بقیه علل به نحوه برخورد استاد درس بستگی دارد. دانشجویان مقطع کارشناسی‌ارشد نیز برای دروس «بلاغت و زیبایی‌شناسی»، «تاریخ جهان‌گشای جوینی» و «کشف‌المحجوب»، حجم زیاد و سختی درس را از علل کم شدن نمره خود می‌دانند. همچنین دانشجویان مقطع دکتری (ادبیات حماسی) برای دروس «اسطوره‌شناسی» و «متون حماسی ۱ و ۲»، سخت‌گیری استاد درس را علت کم شدن نمره خود ذکر کرده‌اند. گفته‌های دانشجویان در سه مقطع تحصیلی همسو با پژوهش سالملا-آرو و همکاران (Salmela-Aro et al., 2008) و خزاعی و همکاران (۱۳۹۳) می‌باشد که معتقدند تعداد زیادی از دانشجویان بی‌علاقگی به دروس خود را در طول تحصیل تجربه می‌کنند و این می‌تواند به دلیل حجم زیاد منابع درسی و تکالیف گسترده باشد که می‌تواند فرسودگی تحصیلی را برای آنان به دنبال داشته باشد. باتوجه به جدول‌های (۱۰) و (۱۱)

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

دانشجویان مقطع کارشناسی دروسی را نام برده‌اند که به آن‌ها علاقه‌ای نداشته‌اند و این دروس به ترتیب شامل: «عربی»، «تاریخ ادبیات» و «بلاغت» می‌باشد. دانشجویان از شیوه تدریس نامناسب استادان این دروس و زیاد بودن حجم مطالب درسی برای بی‌رغبتی خود سخن گفته‌اند. آنان معتقدند استادان این دروس باید علاوه بر تجدیدنظر درباره شیوه تدریس خود، با کم کردن حجم مطالب درسی در جلب رضایت دانشجویان بکوشند. در مقطع ارشد نیز دانشجویان درس «نقد و نظریه ادبی»، «تطور متون نظم و نثر» و «تاریخ جهان‌گشای جوینی» را نام برده‌اند و شیوه تدریس استاد را بیشترین علت ذکر کرده، سپس به تکراری بودن درس، محتوای غیرجذاب و عدم علاقه‌شان به آن درس اشاره کرده‌اند. از آنجایی که شیوه تدریس استاد از مهم‌ترین دلایلی است که دانشجویان به آن اشاره کرده‌اند، پژوهش‌هایی نیز وجود دارند که معتقدند نحوه تدریس ادبیات فارسی باعث کاهش یا افزایش انگیزش و نگرش می‌شود و استادان باید روش‌های تدریس نوین را برای ادبیات فارسی استفاده نمایند (رضایی، ۱۴۰۱؛ حسینی و منصوری‌رضی، ۱۳۹۳؛ صالحی و همکاران، ۱۳۸۹ و حسینی، ۱۴۰۱). باتوجه به اطلاعات ارائه شده در جدول‌های (۴) و (۵) دانشجویان دروسی را که در آن بیشترین نمره را داشته‌اند، ذکر کرده‌اند که به ترتیب شامل: «دستور زبان»، «تاریخ ادبیات»، «زبان انگلیسی»، «مثنوی» و «عربی» در مقطع کارشناسی و دروس «تحقیق در نثر معاصر» و «روان‌شناسی آموزش زبان» و «بررسی تطبیقی شخصیت‌ها و مضامین ادبی جهان» در مقطع کارشناسی ارشد می‌باشد. آنان علاقه زیاد به دروس مذکور را به‌عنوان بیشترین علت ذکر کرده‌اند. سپس تدریس عالی استاد، پایه قوی خود و مسلط بودن بر آن را نیز در مرتبه‌های بعدی قرار می‌دهند. همچنین اشاره کرده‌اند که تلاش فردی در این مورد بی‌تأثیر نبوده است. بنابراین باتوجه به گفته‌های دانشجویان، علاقه بهترین محرک برای کسب نمره بیشتر توسط آنان بوده است و تدریس مناسب استاد نیز عامل مهم دیگری در ایجاد علاقه‌مندی برای آنان می‌باشد که می‌تواند بر نمره آنان تأثیر بگذارد. همچنین در جدول‌های (۷)، (۸) و (۹) دانشجویان دروسی را که به آن علاقه‌مند هستند، ذکر کرده‌اند که در مقطع کارشناسی به ترتیب شامل «شاهنامه»، «حافظ»، «تاریخ ادبیات»، «دستور زبان»، «مثنوی»، «اشعار سعدی»، «نقد ادبی» و «دروس عرفانی» بوده است. آنان علاقه شخصی خود را به‌عنوان مهم‌ترین عامل برای علاقه‌مندی به این دروس ذکر کرده‌اند و سپس بیان کرده‌اند که تدریس خوب استاد و محتوای شیرین این دروس در علاقه‌مندی آنان بسیار تأثیرگذار بوده است. بنابراین می‌توان گفت همچنان علاقه فرد به دروس در ایجاد علاقه‌مندی حرف اول را می‌زند و شیوه تدریس استادان و محتوای جالب دروس نیز محرک خوبی برای علاقه‌مندی دانشجویان می‌باشد که استادان محترم باید به این مورد بیشتر توجه فرمایند. دانشجویان مقطع ارشد نیز دروس «روان‌شناسی آموزش زبان»، «اصول و روش‌های تدریس»، «تهیه و تدوین متون آموزشی» و «تاریخ جهان‌گشای جوینی» را از جمله دروس موردعلاقه خود دانسته و کاربردی بودن درس و جذابیت محتوا را به‌عنوان علت علاقه‌مندی‌شان ذکر کردند. دانشجویان دکتری نیز برای دروس «اسطوره‌شناسی» و «آموزش هیجان حسی»، علاقه‌مندی، کاربردی بودن و ترکیبی از چند علم بودن (میان‌رشته‌ای بودن) را ذکر کرده‌اند. شایان ذکر است به‌دلیل این‌که تعداد دانشجویان در مقطع دکتری گرایش آموزش زبان فارسی به‌دلیل تازه تأسیس بودن آن کم‌تر از سایر گرایش‌ها می‌باشد (۸ نفر) و این گرایش یک‌سال درمیان دانشجو می‌پذیرد، شاید اگر تعداد آنان بیشتر بود، تناسب بهتری میان گرایش‌ها و درصد آنان برقرار می‌شد. این نکته درباره سایر پرسش‌ها که گرایش‌ها، مخصوصاً گرایش آموزش زبان فارسی را مدنظر قرار داده‌اند نیز صدق می‌کند. بنابراین باتوجه به مطالب ذکر شده، علاقه‌مندی به دروس بیشترین علتی است که دانشجویان به آن اشاره کرده‌اند. از نظر سیرتی و همکاران (۱۴۰۲) علاقه می‌تواند عامل مهمی در ایجاد موفقیت تحصیلی باشد. دانشجویان همچنین کاربردی بودن و شیرینی محتوا را نیز از دلایل علاقه‌مندی خود می‌دانند. از نظر حسینی لرگانی (۱۳۹۶) و صادقی و همکاران (۱۳۹۱) وجود دروس کاربردی می‌تواند در کاهش فرسودگی تحصیلی میان دانشجویان مؤثر باشد. باتوجه به جدول (۶)، می‌توان گفت تقریباً نیمی از دانشجویان از استادان رشته زبان و ادبیات فارسی رضایت دارند و توانایی بالای ایشان در تدریس، تسلط به مطالب، رفتار پسندیده و شیوه تدریس را برای علت رضایت‌مندی خود ذکر کرده‌اند. گفته‌های این گروه از دانشجویان نشان می‌دهد که توانایی در کلاس‌داری، دانش علمی استاد، رفتار و نحوه تدریس از عواملی است که می‌تواند آنان را مجذوب یک استاد بکند.

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

از سوی دیگر، برخی از دانشجویان نیز رضایت متوسطی از استادان این رشته دارند و تعدادی دیگر نیز، از استادان این رشته ناراضی هستند و دلیل اصلی خود را روش تدریس قدیمی و سنتی استادان ذکر کرده‌اند. این نتیجه نیز همسو با نتیجه پژوهش ابراهیمی و جهانی (۱۴۰۲) می‌باشد که بیان کرده‌اند تنها ۵۸ درصد از دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی از روش تدریس استادان خود رضایت دارند. همچنین نتیجه پژوهش رضایی (۱۴۰۱)، حسینی و منصور رضی (۱۳۹۳) و حسینی (۱۴۰۱) لزوم توجه به شیوه تدریس را مطرح می‌کنند. بنابراین ضروری است تا استادان بکوشند با تغییر در شیوه تدریس خود یا تلفیق شیوه مدرن و سنتی رضایت دانشجویان را جلب نمایند.

با توجه به آن چه ذکر شد، تلفیق روش تدریس سنتی و مدرن، تدریس به شیوه مشارکت گروهی، استفاده از روش‌های تدریس اجرایی و نمایشی، استفاده از عکس، فیلم و پرده‌نگار در تدریس، بازدید از مکان‌های تاریخی حین تدریس، تلفیق تدریس ادبیات با علمی مانند سینما، موسیقی، زبان انگلیسی و مترجمی و استفاده از هوش مصنوعی و تولید محتوای جذاب از جمله راهکارهایی است که می‌تواند به کاربردی کردن دروس و محتوای درسی رشته زبان و ادبیات فارسی کمک کند و انگیزش و علاقه دانشجویان را نسبت به دروس و شیوه تدریس افزایش دهد. گفتنی است به دلیل این که جامعه آماری این پژوهش تنها بررسی دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فردوسی مشهد بوده، شایسته است تا سایر دانشگاه‌های ایران که دارای رشته زبان و ادبیات فارسی می‌باشند و گرایش‌های متنوعی در مقاطع ارشد و دکتری دارند نیز مورد بررسی قرار بگیرند و رضایت‌مندی/عدم رضایت‌مندی آنان می‌تواند به صورت تطبیقی نیز لحاظ شود. امید است با در نظر گرفتن دغدغه‌های دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی، در هر چه بهتر شدن اوضاع رشته/گرایش‌ها تلاش شود تا دانشجویان از همان ابتدا دچار انگیزش کم و نگرش منفی نشوند و تلاش شود از ابتلای آنان به فرسودگی تحصیلی تا حد امکان جلوگیری شود.

منابع

- ابراهیمی، شیما و جهانی، زهرا (۱۴۰۲). بررسی روان‌شناختی نگرش و انگیزش دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی نسبت به رشته تحصیلی و آینده شغلی، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۹(۲)، ۱۱۶-۱۳۳.
- پیش‌قدم، رضا، ابراهیمی، شیما و طباطبائی‌ان، مریم‌سادات (۱۳۹۸). رویکردی نوین به روان‌شناسی آموزش. انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- حسینی، سهیلا و منصور رضی، احمد (اسفندماه ۱۳۹۳). شیوه‌ها و روش‌های تدریس نوین و فناوری‌های جدید در آموزش زبان فارسی در دانشگاه‌ها. نخستین همایش آموزش زبان و ادبیات فارسی. تهران، ایران.
- حسینی، لیلا (۱۴۰۱). بررسی ارتباط عوامل آموزشی با انگیزه پیشرفت تحصیلی در دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان حسابداری دانشکده فنی و حرفه‌ای اطهر اراک). پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، ۵(۴۸)، ۱۳۴-۱۴۷.
- حسینی لرگانی، سیده مریم (۱۳۹۶). تحلیل فرسودگی تحصیلی دانشجویان در نظام آموزش عالی دولتی کشور: شناسایی تعیین‌کننده‌ها و راهکارها. فصل‌نامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۳(۳)، ۴۳-۶۹.
- خزاعی، طاهره، خزاعی، طیبه و قاسمی، مهدیه (اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳). فرسودگی تحصیلی تهدیدی بر سلامت روان دانشجویان. پانزدهمین همایش کشوری آموزش علوم پزشکی، اصفهان، ایران.
- رستمی، زینب، عابدی، محمدرضا و بی‌شاوولی، ویلمار (۱۳۹۰). هنجاریابی مقیاس فرسودگی تحصیلی مسلش در دانشجویان زن دانشگاه اصفهان. رویکردهای آموزشی نوین، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان، ۶(۱۳)، ۲۱-۳۸.
- رضایی، مهدی (۱۴۰۱). لزوم بازنگری در شیوه‌های تدریس ادبیات فارسی. مجله مطالعات علوم اجتماعی، ۸(۱)، ۱۳۱-۱۳۷.
- سیرتی، مسعود، جعفری عوری، مهدی و خاقانی‌زاده، مرتضی (۱۴۰۲). بررسی انگیزه تحصیلی و عوامل مرتبط با آن در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج). راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۶(۱)، ۹-۱.

چهارمین کنفرانس بین‌المللی

علوم انسانی، علوم آموزشی، حقوق و علوم اجتماعی

صادقی، معین، عزیزی، وحید و سیدان، سید محسن (۱۳۹۱). تعیین عوامل مؤثر بر نگرش دانشجویان کشاورزی دانشگاه پیام‌نور نسبت به وضعیت تحصیل در رشته‌های کشاورزی مطالعه موردی دانشگاه پیام‌نور مرکز همدان. چهارمین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی ایران، تهران، ایران.

صالحی، محمد، حاجی‌زاد، محمد، فلاح، علی و سلیم بهرامی، سیده حمیده (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر کاهش انگیزه تحصیلی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه‌های آزاد اسلامی استان مازندران. فصل‌نامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد شوشتر، ۴(۹)، ۷۳-۸۶.

قبول، ا. و غلام‌حسین‌زاده، غ. (۱۴۰۱). برنامه درسی دوره کارشناسی/ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی گرایش: آموزش زبان فارسی. تهران، ایران.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۱). برنامه درسی دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی. تهران، ایران.

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۹۵). برنامه درسی دوره کارشناسی/ارشد رشته زبان و ادبیات فارسی. تهران، ایران.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues*, 30(1), 159-165.

Salmela-Aro, K., Kiuru, N. & Nurmi, J. E. (2008). The role of educational track in adolescents' school burnout: A longitudinal study. *British journal of Educational Psychology*, 78(4), 663-689.

Schaufeli, W. B., Martinez, I. M., Marques-Pinto, A., Salanova, M. & Bakker, A. B. (2002). Burnout and engagement in university students: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Studies*, 33, 464-481.